

ศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของประชาชน: กรณีศึกษาบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

Potentials, Problems, and Needs of the People: A Case Study of Chiang-Ard Neua Village, Lao Tang Kham Subdistrict, Phon Pisai District, Nong Khai Province

ชุตีพงศ์ คงสันเทียะ^{1*} ศรัณย์ เจริญศิริ² สรัญญา จุฑานิล² อีรพล วีระศิริ²

Chutipong Khongsanthia^{1*} Saran Charoensiri² Saranya Jutanil² Theerapol Virasiri²

Received: June 5, 2020

Revised: August 19, 2020

Accepted: October 20, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบริบทกายภาพทั่วไปทั้งระดับชุมชนและครัวเรือน (2) ค้นหาศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของประชาชน และ (3) สร้างเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างนักวิจัยและประชาชนในบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย โดยใช้วิธีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญแบบสโนว์บอล การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสำรวจ

ผลการวิจัยพบว่า บ้านเชียงอาดเหนือ มีลักษณะทางกายภาพคือเป็นที่ดอน และที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีแหล่งน้ำสำคัญได้แก่ ลำน้ำสวาย และหนองบ่อ (อ่างเก็บน้ำเชียงอาด) ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในด้านการทำเกษตรกรรม เช่น ทำนาข้าว (นาปีและนาปรัง) ทำไร่ ทำสวน ปลูกสัตว์ และประมง แต่ปัญหาที่พบคือ หนองบ่อมีวัชพืชน้ำปกคลุมทำให้แหล่งน้ำตื้นเขินและน้ำดิบขาดคุณภาพ นอกจากนี้ชุมชนยังมีศักยภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ได้แก่ การรวมกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาน้ำจืด กลุ่มเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ และกลุ่มเกษตรกรต่างๆ ซึ่งปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จึงมีความต้องการในการส่งเสริมอาชีพเสริมและประชาสัมพันธ์ตลาดให้กับกลุ่ม ข้อเสนอแนะจากเวทีแลกเปลี่ยนถอดบทเรียนพบว่า ควรเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพและแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติตลอดทั้งติดตามและกำกับอย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐในท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม

คำสำคัญ : ศักยภาพ, ปัญหา, ความต้องการของประชาชน, เชียงอาดเหนือ, หนองคาย

^{1*} อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Department of Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Department of Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University

Abstract

This research aimed to: 1) study general physical contexts in community and household levels; 2) explore potentials, problems, and needs of the people; and 3) establish a venue for exchanges among researchers and the people of Chiang-Ard Nuea Village, Moo 13, Lao Tang Kham Subdistrict, Phon Pisai District, Nong Khai Province. Research methodology and data collection consisted of snowball sampled interview, participatory observation, and survey.

The results indicated the physical characteristics of Chiang Ard Nuea Village as plateau and alluvial plain. The significant water sources include Nam Suay Canal and Nong Bor Swamp (Chiang-Ard Reservoir), with which the community is strengthened agriculturally - e.g. rice farming (in- and off-season), planting, livestock, and fishery. However, it was found that Nong Bor Swamp is covered in unwanted flora, rendering the water to be shallow and of low quality. Additionally, the community possesses economic, social, and political potentials. There are groups for fresh-water fish processed products, concrete-pond fish farming, and other types of agriculture. Amidst economic recession, there were needs to promote supplementary work and additional publicization among the groups. Comments from the exchange and lesson-learning venue suggested strengthening occupational groups, solving issues regarding natural resources, as well as continuous follow-up and regulation on the procedures, with comprehensive participation from local governmental agencies, the public, and civil society.

Keywords: Potential, Problem, Public Need, Chiang-Ard Nuea, Nong Khai

บทนำ

การพัฒนาที่เน้นการสร้างศักยภาพให้กับท้องถิ่น เป็นกระแสการพัฒนาแบบใหม่ที่ถูกพูดถึงมากทั้งในวงการสังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ และพัฒนาศาสตร์ ในช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา การพัฒนาไทยมุ่งเน้นแต่ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจทุนนิยมและอุตสาหกรรมเป็นอันดับแรก ทั้งยังถูกคิดและครอบงำจากหน่วยงานระดับบน เช่นรัฐบาลในลักษณะ “บนลงล่าง (Top-down)” ซึ่งผลประโยชน์ที่ได้ส่วนใหญ่มักอยู่กับชนชั้นอำนาจระดับบนของโครงสร้างสังคมไทย จึงเกิดปัญหาที่ว่า ยิ่งพัฒนายิ่งเกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้นเรื่อย ๆ ในลักษณะ “รวยกระจุก จนกระจาย” นโยบายการพัฒนา “ภาคเมือง” ถูกให้ความสำคัญจนมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ “ภาคชนบท” และภาคเกษตรกรรมถูกลดความสำคัญ ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมามากมาย เป็นการพัฒนาที่ไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง จนนำไปสู่การล่มสลายของชุมชนท้องถิ่นในที่สุด ปัญหาดังกล่าวได้กลายมาเป็นปัญหาสังคมในมิติอื่นๆ อย่างรวดเร็ว จนทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องทบทวนกระบวนการพัฒนาใหม่

ทิศทางการพัฒนาไทยมุ่งให้ความสำคัญกับท้องถิ่นและภาคประชาชน ในฐานะที่เป็น “ฐานรากของการพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นผลพวงส่วนหนึ่งจากมติการพัฒนาในระดับโลก โดยเฉพาะการประชุม Earth Summit

ทีนคร ริโอ เดอ จาโนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี พ.ศ. 2535 ที่เริ่มมีการตื่นตัวและตระหนักถึงการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและประชาชน ซึ่งเรียกว่าดังกล่าวว่า “Agenda 21” หรือ วาระการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 เป็นผลให้ประเทศไทยนับตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา มีความพยายามที่จะมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามกระแสโลกดังกล่าวมากขึ้น นับตั้งแต่ด้านการเมืองที่ให้ความสำคัญเรื่องการ “กระจายอำนาจลงสู่ส่วนท้องถิ่น” ซึ่งปรากฏชัดเจนตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (มาตรา 78, มาตรา 282-290) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2540) มีการริเริ่มให้ความสำคัญกับการเน้น “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มากกว่าจะเน้นระบบการสั่งการจากภาครัฐ ที่อาจทำให้การพัฒนานั้นไม่ตอบสนองต่อภาคประชาชน และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ที่เริ่มพูดถึง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ในฐานะแนวทางหลักของการพัฒนาที่จะเสริมฐานความเข้มแข็งจากภาครัฐไว้เป็นอย่างดี มโนทัศน์การพัฒนาแบบใหม่จึงเป็น “ล่างขึ้นบน (Bottom-up)” ที่มุ่งผลักดันบทบาทของท้องถิ่นให้กลายเป็น “ฝ่ายรุก” และกระตุ้นให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของ “ภาคประชาชน” ในฐานะที่เป็นฟันเฟืองสำคัญของการพัฒนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี มีเขตพื้นที่บริการครอบคลุมพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดหนองคาย จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดบึงกาฬ และด้วยการที่มหาวิทยาลัยมีจุดมุ่งหมายสู่การเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นนี้เอง จึงทำให้มีชุดโครงการวิจัย “หมู่บ้านคู่พัฒนา” ขึ้น เพื่อเป็นการศึกษาบริบททั่วไปของหมู่บ้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับ “ภาคประชาชน” เพื่อสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับท้องถิ่นในฐานะ “ฐานราก” ของการพัฒนาสังคม

จากเหตุผลดังกล่าว ทางคณะผู้วิจัยจึงได้เลือกทำการศึกษาศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของประชาชน ณ บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นหมู่บ้านในรายชื่อตามโครงการ “หมู่บ้านคู่พัฒนา” ข้างต้น เพื่อศึกษากระบวนการบริหารงานในรูปแบบเครือข่าย เพื่อการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการทำงานในรูปแบบเครือข่าย เพื่อเสนอแนะแนวทางในการทำงานในรูปแบบเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) ศึกษาบริบททั่วไปทั้งในระดับชุมชนและระดับครัวเรือนบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดหนองคาย
- 2) ค้นหาศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของประชาชนในหมู่บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดหนองคาย
- 3) สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อถอดบทเรียนระหว่างคณะนักวิจัยและประชาชนบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดหนองคาย

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาแบบสำรวจ (Survey research) โดยกำหนดพื้นที่ศึกษา คือ บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นหมู่บ้านในโครงการวิจัยหมู่บ้านคู่พัฒนา (ระยะที่ 1) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data)

โดยจะอาศัยวิธีการลงไปสำรวจจากชุมชนจริง โดยเฉพาะการเก็บข้อมูลประเภทอาชีพ สิ่งปลูกสร้างสำคัญ ประวัติชุมชน ประเพณี/วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ความเชื่อ และรวมถึงการสร้างแผนที่เดินดิน และการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยจะขอข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าต่างคำ แบบสำรวจความต้องการขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) และข้อมูลจากแบบสำรวจ กชช.2ค. รวมไปถึงข้อมูลจากเว็บไซต์ในระบบอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการเก็บข้อมูลประเภทจำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร แผนที่ดาวเทียม รายได้เฉลี่ย กลุ่มอาชีพ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เป็นต้น โดยช่วงระยะเวลาทำการวิจัยคือ กันยายน พ.ศ. 2561 – กุมภาพันธ์ พ.ศ.2562

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการดังนี้

(1) สัมภาษณ์ (Interview) โดยคณะผู้วิจัยจะทำการเดินทางไปในพื้นที่จริง แล้วสัมภาษณ์จากตัวอย่างบุคคลสำคัญ ซึ่งการคัดเลือกตัวอย่างเพื่อให้ข้อมูลจะอาศัยบุคคลสำคัญในการให้ข้อมูล (Key Informant:KI) แล้วใช้เทคนิคโรวบอล (Snowball technique) เพื่อให้ได้จำนวนของผู้ให้ข้อมูลและขอบเขตข้อมูลที่ครบถ้วน ซึ่งการสัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น

(1.1) การสัมภาษณ์เดี่ยว ได้แก่ ผู้นำชุมชน (กำนันตำบลเหล่าต่างคำ) ตัวแทนผู้บริหารชุมชน ประชาชนชาวบ้าน หัวหน้ากลุ่มอาชีพ ตัวแทนประชาชน จำนวน 7 คน

(1.2) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มจัดตั้งต่างๆ เช่น กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสามพันบ้าน กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เป็นต้น จำนวน 3 ครั้ง โดยในแต่ละครั้งจะมีผู้เข้าร่วมสัมภาษณ์ประมาณ 3-5 คน

(2) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) โดยคณะผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมกับกิจกรรมของชุมชน แต่จะเปิดเผยตนเองและวัตถุประสงค์การวิจัยให้ชุมชนได้รับทราบ เช่น การเข้าไปสังเกตการณ์งานบุญประเพณีของชุมชน การสังเกตการณ์การประกอบกิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสามพันบ้าน เป็นต้น และ

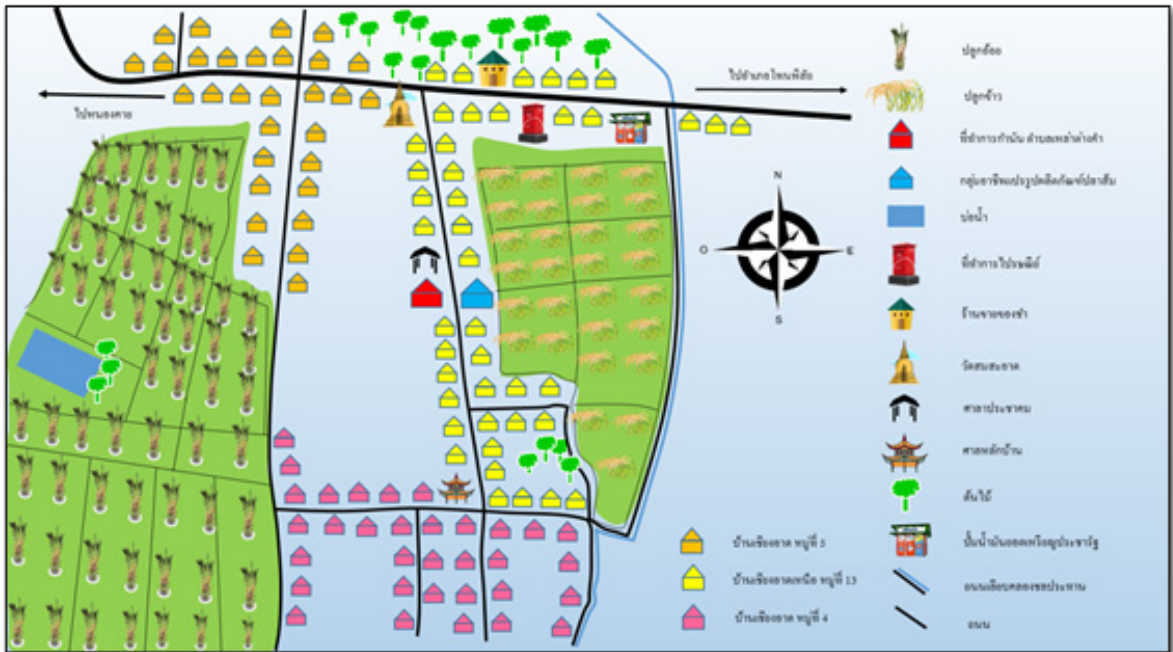
(3) การสำรวจ (Survey) แบ่งออกเป็น การสำรวจระยะไกล จะใช้ในกรณีการสำรวจแผนที่ดาวเทียม สำรวจแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติโดยรอบชุมชน และสำรวจข้อมูลประกอบการทำแผนที่เดินดิน ทั้งนี้คณะผู้วิจัยจะใช้ Google Maps เป็นเครื่องมือสำรวจหลัก โดยรับคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านภูมิสารสนเทศภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี และการเดินสำรวจในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับรายละเอียด ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลกายภาพและสิ่งปลูกสร้างสำคัญในชุมชน เช่น การถ่ายรูปหรือวิดีโอจากสถานที่จริงในชุมชน เป็นต้น

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลด้านกายภาพ

1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย รหัสไปรษณีย์ 43120 สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) นั่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าต่างคำ ทิศเหนือ ติดกับ บ้านสุขสำราญ (หมู่ที่ 5) ทิศใต้ ติดกับ บ้านเชียงอาด (หมู่ที่ 4) ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านโนนภูทอง (หมู่ที่ 15) และ ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านสุขสำราญ (หมู่ที่ 5) ดังภาพที่ 1

ดังภาพที่ 3

โดยแบ่งประเภทได้ดังต่อไปนี้

เหนือและหุบบันไกละเคียงส่วนใหญ่จะใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์ ส่วนในฤดูนาหาลากจะใช้ทำการประมงและการเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ (3) ที่ดอน เป็นที่ราบที่อยู่สูงกว่าที่ราบทั้งสองประเภทน้ำจึงท่วมไม่ถึงเหมาะสำหรับการทำการเกษตรจำพวกการทำนาปีและการทำสวน เช่น สวนอ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา และปาล์มน้ำมัน

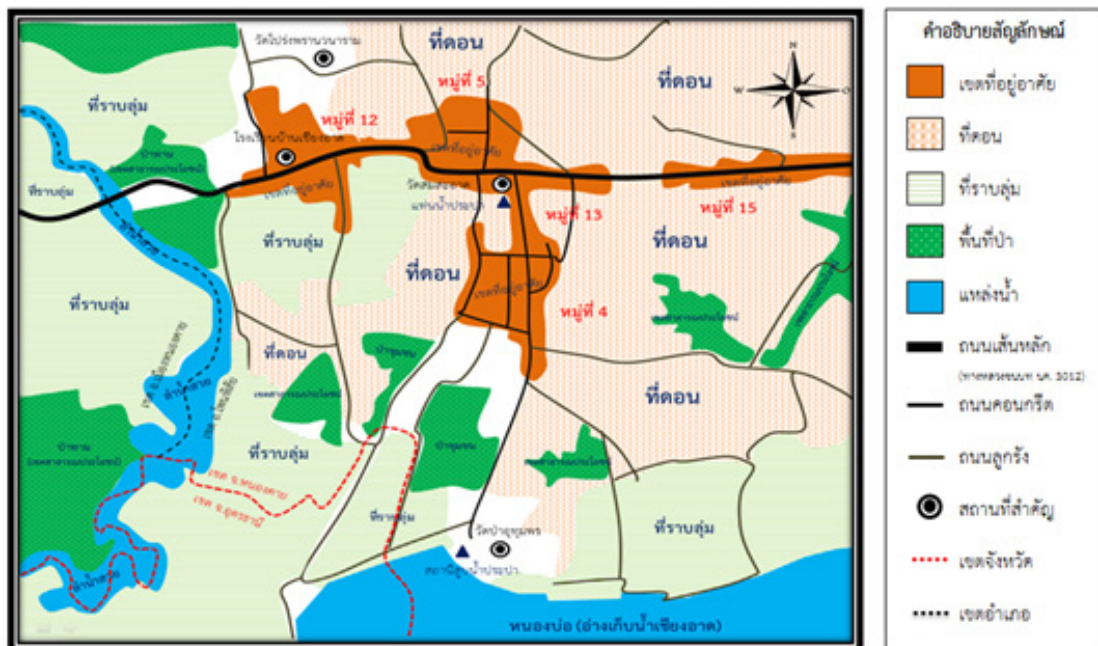
3.2 ป่าไม้ มีประมาณร้อยละ 10 ของเนื้อที่ทั้งหมดภายในหมู่บ้าน โดยแบ่งออกเป็น (1) ป่าชุมชน มีการใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่มักจะเป็นการหาของป่าทั่วไป เช่น เห็ด ผักป่า แมลง เพื่อนำไปประกอบอาหาร บางส่วนก็กันไว้ให้สำหรับปลูกพืชไร่พืชสวนอื่น ๆ เช่น แตงโม ผักสวนครัว เป็นต้น (2) ป่าหัวไร่ปลายนา เป็นที่ดิน สาธารณประโยชน์ ที่กระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของพื้นที่ทำการเกษตร การประโยชน์ส่วนใหญ่ประชาชนจะนิยมนำสัตว์ของตนไปเลี้ยง เช่น โค กระบือ และบางส่วนก็ใช้เป็นลานตากข้าว (3) ป่าบุง/ป่าทาม เป็นป่าที่มีน้ำเอ่อท่วม ขังตลอดทั้งปี ส่วนใหญ่อยู่ติดบริเวณหนองบ่อและลำน้ำสวย การใช้ประโยชน์ของประชาชนก็อย่างเช่น การหาของ ป่า การเลี้ยงสัตว์จำพวกวัวและควาย รวมถึงการใช้เพื่อการประมงในฤดูน้ำหลาก ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ภาพตัดขวางการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนพพิตสัย จังหวัดหนองคาย

3.3 แหล่งน้ำ โดยแหล่งน้ำผิวดินที่สำคัญของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 แบ่งออกเป็น

(1) ลำน้ำสาย เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่เป็นพรมแดนธรรมชาติกั้นระหว่างจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดหนองคาย จะใช้ประโยชน์จากลำน้ำสายทั้งในด้านการเกษตร โดยเฉพาะเป็นน้ำสำหรับการทำนาปี และการทำประมงพื้นบ้าน ลำน้ำสายจะถูกควบคุมดูแลโดยกรมประมง (2) หนองบ่อ หรือ อ่างเก็บน้ำเชียงอาด เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่มีการใช้ประโยชน์ของประชาชนโดยรอบอย่างหลากหลาย เช่น เป็นแหล่งทำประมงพื้นบ้าน เป็นแหล่งน้ำสำหรับเกษตรกรรม และการใช้เป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับทำน้ำประปา และนอกจากนี้ยังเป็นแหล่งประกอบประเพณีสำคัญ นั่นคือ การแข่งเรือยาว ซึ่งจะประกอบกันในช่วงออกพรรษาของบางปี แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันหนองบ่อกำลังประสบปัญหาวัชพืช “จอกหูหนู” ปกคลุมหนาแน่น ส่งผลให้เกิดการทับถมจนน้ำเหือดแห้ง แหล่งน้ำตื้นเขิน และทำให้น้ำดิบสำหรับทำน้ำประปามีคุณภาพต่ำไปด้วย แม้จะมีการแจ้งไปยังหน่วยงานของรัฐในพื้นที่เพื่อเข้าแก้ไข แต่ก็ยังประสบกับความล่าช้าอยู่มาก ทำให้ประชาชนกว่าครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านหันไปขุดน้ำบาดาลใช้แทน ซึ่งก็เป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนขึ้นไปอีก

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงทรัพยากรธรรมชาติของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย

4. ข้อมูลศักยภาพด้านเศรษฐกิจและสังคม

4.1 การประกอบอาชีพของคนในชุมชน การประกอบอาชีพของประชาชนในบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย สามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

(1) อาชีพในภาคเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักส่วนใหญ่ของประชาชนในหมู่บ้าน โดยแบ่งออกเป็น การทำนาปี การทำนาปรัง การปลูกอ้อย การปลูกมันสำปะหลัง สวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน ปศุสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้ ก็ยังมีอาชีพที่เกิดขึ้นในบางฤดูกาล ซึ่งก็มีส่วนช่วยสร้างรายได้จำนวนหนึ่งให้กับบ้านเชียงอาดเหนือ ตัวอย่างเช่น อาชีพประมงในช่วงฤดูน้ำหลาก ที่ประชาชนส่วนหนึ่งจะไปจับปลาน้ำจืดส่งขายตามตลาด และอาชีพหาของป่าจำพวกผักตามฤดูกาล เห็ด และแมลงบางชนิดในช่วงหน้าแล้ง เป็นต้น

(2) อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม มีการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลัก คิดเป็นร้อยละ 15 ของอาชีพทั้งหมด ส่วนใหญ่มักเป็นคนรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน ที่มีอายุอยู่ระหว่าง 25 – 40 ปี แบ่งพิจารณาได้ดังนี้ รับราชการ ตัวอย่างเช่น รับราชการครู ตำรวจ ทหาร พนักงานในหน่วยงานราชการ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ทำงานต่างถิ่น ต่างประเทศ ประเทศที่นิยมเดินทางไปทำงานส่วนใหญ่ในอดีตก็อย่างเช่น สิงคโปร์ บรูไน ส่วนในปัจจุบันก็อย่างเช่น ประเทศเกาหลีใต้ ประเทศในกลุ่มตะวันออกกลาง เป็นต้น มีทั้งที่เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ส่วนทำงานต่างถิ่นในประเทศก็อย่างเช่น การไปทำงานในเมืองใหญ่ อย่างอุดรธานี หรือกรุงเทพมหานคร หลังจากนั้นคนเหล่านี้ก็มีการส่งเงินกลับมายังครอบครัวที่อยู่หมู่บ้าน ทำให้บางครัวเรือนมีสภาพครอบครัวแบบแหว่งกลาง โดยที่ผู้อายุจะเป็นผู้ดูแลเด็กอยู่ที่ชุมชน ในขณะที่พ่อแม่หรือวัยแรงงานจะออกไปทำงานนอกพื้นที่ สำหรับการประกอบธุรกิจส่วนตัว โดยส่วนใหญ่จะเป็นธุรกิจประเภทค้าขาย เช่น ร้านอาหารตามสั่ง ร้านขายของชำ ร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ โรงสี และเนื่องจากบ้านเชียงอาดเหนือเป็นชุมชนที่มี

ขนาดเล็กที่ถูกแวดล้อมด้วยหมู่บ้านอื่น จึงทำให้การพึ่งพาเศรษฐกิจส่วนนี้กับหมู่บ้านข้างเคียง รับจ้างทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น “รับจ้างในภาคเกษตรกรรม” เช่น รับจ้างขุดมัน รับจ้างตัดอ้อย รับจ้างเกี่ยวข้าว ฯลฯ ส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือว่าเงินจากการทำการเกษตรส่วนตัว แต่ไม่อยากจะออกไปทำงานต่างถิ่น กับอีกส่วนหนึ่งคือ “รับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม” เช่น การไปทำงานในเมืองหนองคาย หรือจังหวัดอุดรธานี นอกจากนี้ ก็ยังมีอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมประเภทอาชีพเสริมอยู่ในชุมชน เช่น อาชีพที่เกิดจากการรวมกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาพื้นบ้าน (ปลาสาม) ที่สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มแม่บ้านยามว่างจากฤดูทำนา แม้รายได้จะไม่มาก

5. กลุ่มอาชีพและกองทุนในหมู่บ้าน

ในบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดหนองคาย มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(1) กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาน้ำจืด (กลุ่มปลาสาม) จากการสัมภาษณ์ นางตัน ผาทอง หัวหน้ากลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาน้ำจืด (กลุ่มปลาสาม) พบว่า แต่เดิมนั้นบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 เคยมีการรวมกลุ่มอาชีพอื่น ๆ หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ และได้ล้มเลิกไป มีแต่เพียงกลุ่มแปรรูปปลาน้ำจืด/กลุ่มปลาสามเท่านั้น ที่ยังคงดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่องด้วยการมีตลาดรองรับจนถึงปัจจุบัน แต่ยังไม่มีการจัดระบบโครงสร้างที่ชัดเจน ส่วนระบบการบริหารจัดการและการจ่ายค่าตอบแทนจะเป็นการนำผลกำไรที่ได้จากการขายผลิตภัณฑ์ และแจกจ่ายไปยังสมาชิกในรูปแบบเงินปันผล หากขายได้น้อยเงินปันผลนั้นก็จะมีน้อยตาม ซึ่งปัจจุบันสถานะของกลุ่มกำลังพบกับภัยคุกคามหลายด้าน ได้แก่ ตลาดรับซื้อที่ลดลง จำนวนประชากรที่ที่จะนำมาแปรรูปก็ลดลง (สัมภาษณ์ ตัน ผาทอง, 2561)

(2) กลุ่มเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ จากการสัมภาษณ์ นายสงคราม ณ หนองคาย ประธานกลุ่มเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ และผู้ช่วยกำนัน ได้ให้ข้อมูลว่า กลุ่มเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ได้เริ่มมีการดำเนินการอย่างเป็นรูปเป็นร่าง มาได้ประมาณ 2-3 เดือน ที่ผ่านมาเท่านั้น ก่อนหน้านี้นักชาวบ้านได้เลี้ยงปลาในบ่อของตนเองตามทีนา ไม่ได้มีการรวมกลุ่มอย่างจริงจัง และในช่วงฤดูฝนมักจะประสบปัญหาน้ำท่วมที่นา และการลักขโมยปลา ทำให้พันธุ์ปลาที่เคยได้รับแจกจากหน่วยงานราชการ (400-500 ตัว/คน) ได้หายไปกับน้ำท่วมยามฤดูน้ำหลาก จึงทำให้การเลี้ยงปลาขาดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง (สัมภาษณ์ สงคราม ณ หนองคาย, 2562)

(3) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย จากการสัมภาษณ์ นายบรรเทิง ณ หนองคาย ประธานกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย ดำเนินการในลักษณะกลุ่มมาประมาณ 1 ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างระบบการบริหารจัดการและการแบ่งโควตาการขายวัตถุดิบให้โรงงาน และทำให้กลุ่มเกิดความมั่นคงในอาชีพและความมั่นใจในระบบกลุ่มวิสาหกิจ ซึ่งแต่เดิมเกษตรกรต้องแบกรับภาระและความเสี่ยงในการดูแลบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิตและการขนส่งเข้าโรงงานที่มีค่าใช้จ่ายสูง ราคาขายในบางครั้งก็ไม่มีความยุติธรรมกับผู้ขาย จึงเกิดแนวคิดการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจขึ้น ซึ่งคาดว่าจะในอนาคตจะมีเกษตรกรหันมาปลูกอ้อยและเข้าร่วมกลุ่มอีกเป็นจำนวนมาก (สัมภาษณ์ บรรเทิง ณ หนองคาย, 2562)

6. ข้อมูลด้านประชากรและวัฒนธรรม

6.1 ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของหมู่บ้าน

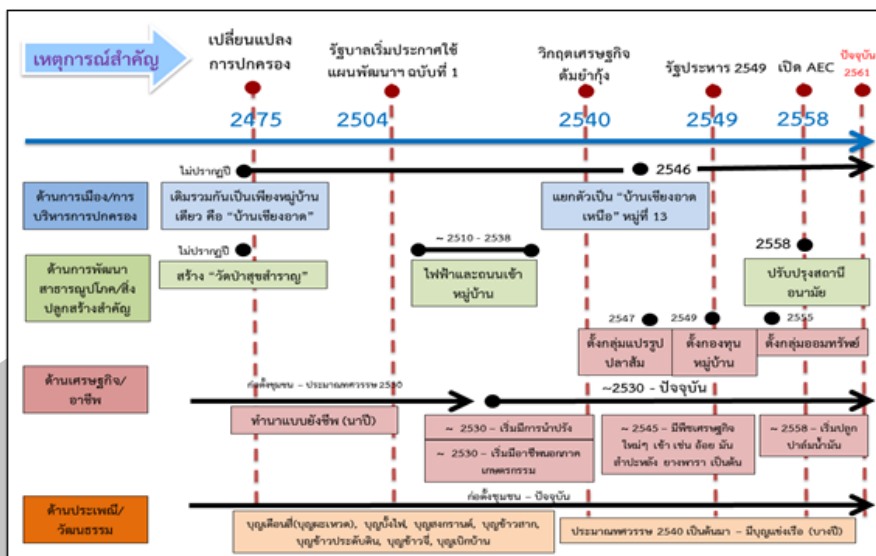
บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดหนองคาย มีพัฒนาการมาจากย่านชุมชนเก่าแกริมลำน้ำสว้ย ทั้งนี้ จากคำสัมภาษณ์ของพระอธิการไธ ธีระบุญญ์ เจ้าอาวาสวัดป่าสุข

สำราญ สันนิษฐานว่า น่าจะมีการตั้งถิ่นมาตั้งแต่สมัยขอมโบราณ นั้นเป็นเพราะมีการค้นพบหลักฐานโบราณวัตถุ สมัยขอมที่ยังปรากฏให้เห็นที่วัดป่าสุขสำราญ (ปัจจุบันอยู่ในเขตหมู่ที่ 12) (สัมภาษณ์ พระอธิการโล ถิระบุญโญ, 2561) ต่อมาได้เกิดการตั้งชุมชนขึ้นตามระเบียบการปกครองชื่อว่า “บ้านเชียงอาด” หมู่ที่ 4 โดยขึ้นการปกครองกับตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ได้แยกตัวออกจากบ้านเชียงอาด หมู่ที่ 4 เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2546 เพื่อให้การบริหารจัดการเกิดความสะดวก ทั้งยังสอดคล้องกับการได้รับงบประมาณจากนโยบายรัฐบาลในสมัยนั้น โดยเฉพาะกองทุนหมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน) กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี อย่างไรก็ตาม แม้ทั้งหมู่ที่ 5, 12 และ 13 จะแยกการปกครองออกจากหมู่ที่ 4 (บ้านเชียงอาด) มาแล้ว หากแต่การใช้ประโยชน์จากสาธารณูปโภค เช่น ถนน น้ำประปา หรือสถานีอนามัย ตลอดจนสถานที่สำคัญ เช่น โรงเรียน และวัด กลับมีการใช้ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน ดังนั้น จึงเป็นชุมชนที่มีความซับซ้อนของการตั้งชื่อสิ่งปลูกสร้างสำคัญต่าง ๆ ซึ่งถ้าหากไม่เข้าใจข้อมูลประวัติศาสตร์ตรงนี้ก็อาจจะทำให้เข้าใจผิดกันได้

พัฒนาการในด้านเศรษฐกิจของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 และหมู่บ้านโดยรอบ ก็พบว่า ประชาชนในหมู่บ้านจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง และโดยเฉพาะยางพารา ที่ได้รับความนิยมอย่างมาก พร้อมกันนั้นยังมีการขยายตัวของอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ในขณะเดียวกัน หลังจากการก่อตั้งหมู่บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ในปี พ.ศ. 2546 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการภายนอก โดยเฉพาะในด้านงบประมาณ ตัวอย่างเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าต่างคำ กรมการพัฒนาชุมชน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย รวมไปถึงสาธารณสุขจังหวัดหนองคาย ก็มีเข้ามาในชุมชนอย่างต่อเนื่อง อาจจะเนื่องด้วยทุนทางสังคมที่ผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้ในระดับตำบลด้วย จึงทำให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มอาชีพและกลุ่มความร่วมมืออื่น ๆ ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มอาชีพแม่บ้านแปรรูปผลิตภัณฑ์ตากปลาพื้นบ้าน(ปลาต้ม) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น จึงทำให้บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ได้รับคัดเลือกให้เป็น “หมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง” ในปี พ.ศ. 2558 ด้วย (สัมภาษณ์ สกกล วิชาชัย ณ หนองคาย, 2561)

ภาพที่ 6 แผนผังระนาบประวัติความเป็นมาของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพนพิสัย

6.2 ข้อมูลประชากร

บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย มีประชากรตามข้อมูลจากระบบสถิติทางการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2561 จำนวน 295 คน แบ่งเป็นชาย 153 คน, หญิง 142 คน รวม 93 ครัวเรือน แต่จากการสัมภาษณ์ล่าสุดจาก คุณสงคราม ณ หนองคาย ตำแหน่งผู้ช่วยกำนัน เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 พบว่า มีทั้งหมด 71 ครัวเรือน และมีประชากรอยู่ที่ 250 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ตระกูลใหญ่ของหมู่บ้านและชุมชนแถบนี้คือ ตระกูลของนามสกุล “ณ หนองคาย” และ “ผาทอง” โดย “ณ หนองคาย” จะมีจำนวนมากที่สุด ประมาณร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในหมู่บ้าน (สัมภาษณ์ สกล วิชาชัย ณ หนองคาย, 2561)

6.3 ข้อมูลชาติพันธุ์ ศาสนา และความเชื่อ

ลักษณะชาติพันธุ์ของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ประกอบไปด้วยคนพื้นเมืองหนองคายดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 90 จะเห็นได้จากนามสกุลใหญ่ที่พบในชุมชนละแวกนี้ นั่นคือ นามสกุล “ณ หนองคาย” ซึ่งบางครอบครัวก็มีได้เป็นเครือญาติกันโดยตรง โดยจะนิยามตนเองว่าเป็น “คนลาว” หรือ “คนพื้นถิ่นไทยอีสาน” (สัมภาษณ์ สกล วิชาชัย ณ หนองคาย, 2561) ส่วนอีกร้อยละ 10 จะประกอบไปด้วยคนที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ใหม่ ส่วนมากจะมาด้วยการสมรส เช่น คนต่างจังหวัด คนจากภาคอื่น ๆ รวมไปถึงชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะ “เขมฝรั่งเศส”

ส่วนทางด้านศาสนาและความเชื่อนั้น พบว่า นับถือศาสนาพุทธโดยทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100 ของประชาชนทั้งหมด ดังจะพบศาสนาสถานสำคัญในชุมชนที่หนาแน่น โดยเฉพาะวัดซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมสำคัญ ซึ่งวัดสำคัญที่ประชาชนบ้านเชียงอาดเหนือใช้ประกอบพิธีกรรม ก็ได้แก่ วัดป่าสุขสำราญ วัดป่าอุดมพร วัดสมสะอาด

จากการสัมภาษณ์ นางเฮือง พลนันท อายุ 82 ปี ซึ่งเป็นผู้อาวุโสของชุมชนบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ก็ให้ข้อมูลว่า ชาวเชียงอาดเหนือบางส่วน โดยเฉพาะคนรุ่นเก๋อายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป ก็ยังมีความเชื่อพื้นถิ่นดั้งเดิมกันอยู่ ตัวอย่างเช่น ความเชื่อเรื่องผีอารักษ์นา หรือที่ประชาชนทั่วไปในหมู่บ้านเรียกว่า “ผีตาแฮก” ซึ่งเป็นผีที่ประชาชนเชื่อว่า ก่อนฤดูทำนาจะต้องมีการบวงสรวงศาลกล่าวด้วยเครื่องเซ่น เพราะเชื่อว่าผีตาแฮกจะดลบันดาลให้การทำนาประสบความสำเร็จ ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วยและขายได้ราคาดี (สัมภาษณ์ เฮือง พลนันท, 2562)

ส่วนอีกความเชื่อหนึ่งก็คือ เรื่อง “ปอบ” ที่มักเชื่อว่า เวลาเกิดเภทภัยหรือความผิดปกติในหมู่บ้าน เช่น คนเป็นไหลตายและเสียชีวิตพร้อมกันจำนวนมากๆ หรือมีผู้หนึ่งผู้ใดในชุมชนทำตัวผิดปกติไปจากบรรทัดฐานของชุมชน หรือไปขัดแย้งผลประโยชน์ (เช่น ตัดน้ำเข้านาของตนโดยไม่แบ่งใคร ร่ำรวยผิดปกติ สนับสนุนลัทธิคอมมิวนิสต์ ฯลฯ) ก็จะถูกตราหน้าว่าเป็น “ปอบ” ซึ่งก็จะมีการเชิญหมอธรรมหรือหมอผีมาทำพิธีปราบ ในอดีตหากร้ายแรงมาก ๆ ก็จะมีการขับไล่ออกจากชุมชน แต่ในระยะหลังประมาณ 20 ปี ที่ผ่านมานางเฮืองได้ให้ข้อมูลว่า ความเชื่อทั้งเรื่อง “ผีตาแฮก” และ “ปอบ” ของหมู่บ้านก็ดูเหมือนจะเบาบางลงไปมาก ทั้งนี้เนื่องจากในด้านการเกษตรที่เกิดความเจริญทางเทคโนโลยีเครื่องทุ่นแรง ปุ๋ย และเคมีภัณฑ์ ทำให้เกษตรกรมีวิถีคิดที่เป็นสมัยใหม่มากขึ้น เชื่อในการดลบันดาลของสิ่งเหนือธรรมชาติดังกล่าวน้อยลง รวมไปถึงความเจริญทางการแพทย์ ที่ทำให้การอธิบายโรคร้ายไข้เจ็บถูกแทนที่ด้วยองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ความเชื่อทั้งเรื่อง “ผีตาแฮก” และ “ปอบ” จึงไม่เป็นที่สนใจของคนรุ่นใหม่ในชุมชน

แม้จะมีความทันสมัยและโลกาภิวัตน์เข้ามามีบทบาทกับวิถีชีวิตคนบ้านเชียงอาดเหนืออยู่ไม่น้อย แต่จากการสัมภาษณ์นางเฮือง พลันท์ ก็พบว่า บางความเชื่อ บางพิธีกรรมที่เป็นสิ่งดั้งเดิมก็ยังถูกปฏิบัติสืบทอดกัน มาไม่เสื่อมคลาย ตัวอย่างเช่น ความเชื่อเรื่อง “การเรียกขวัญ” และความเชื่อเรื่องการบูชา “ศาลหลักบ้าน” ซึ่งจะเป็นลักษณะคล้ายศาลหลักเมือง เพียงแต่ถูกย่อให้เหลือลงในระดับชุมชน ชาวบ้านเชียงอาดเหนือจะยึดหลักบ้านเดียวกับบ้านเชียงอาด หมู่ที่ 4 เนื่องจากเคยเป็นหมู่บ้านเดียวกันมาก่อน การทำพิธีบูชาเสาหลักบ้านของชุมชนจะเรียกว่า “บุญเบิกบ้าน” ซึ่งจะทำเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือน 3 - 4 หรือประมาณเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ ซึ่งจะมีพิธีทางสงฆ์และพิธีพราหมณ์ ซึ่งพิธีพราหมณ์จะใช้ผู้นำพิธีกรรม ซึ่งชุมชนจะเรียกว่า “หมอธรรม” โดยในชุมชนละแวกนี้จะมีหมอธรรมคนสำคัญอยู่ 2 คน ได้แก่ “นายเฉลิม ผาทอง” และ “นายไธ ผาทอง” ซึ่งปัจจุบันย้ายไปอยู่กับภรรยาที่บ้านสุขสำราญ หมู่ที่ 5 (สัมภาษณ์ เฮือง พลันท์, 2562)

6.4 งานบุญประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

งานบุญประเพณีสำคัญของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย ในหนึ่งรอบปี สามารถจัดจำแนกได้ ดังนี้ (1) ประเพณีที่ชุมชนกระทำทุกปี ได้แก่ บุญผะเหวด หรือบุญพระเวสสันดร บุญเบิกบ้าน หรือการบูชาเสาหลัก บุญข้าวจี บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา ลอยกระทง บุญกฐิน บุญข้าวประดับดิน และ (2) ประเพณีที่ชุมชนกระทำบางปี โดยขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชนและชุมชนโดยรอบ พร้อมทั้งความพร้อมของงบประมาณภายนอกที่จะเข้ามาสนับสนุนให้เกิดประเพณี ได้แก่ บุญบั้งไฟ แข่งเรือ

7. บทวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของหมู่บ้าน

จากข้อมูลกายภาพทั่วไปและพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของหมู่บ้านแต่ละด้านของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย คณะผู้วิจัยได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อถอดบทเรียนและคืนความรู้ให้กับชุมชน จนสามารถวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของหมู่บ้านออกได้เป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1) ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค มีข้อได้เปรียบเรื่องสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากมีถนนสายสำคัญ นั่นคือ ทางหลวงชนบท จึงทำให้การคมนาคมระหว่างตัวหมู่บ้านกับตัวอำเภอนิคมพัฒนาและตัวเมืองหนองคายทำได้โดยสะดวก ประกอบกับเป็นชุมชนที่อยู่ท่ามกลางชุมชนใหญ่ ทำให้ได้เปรียบเรื่องสถานที่บริการสาธารณะอื่น ๆ เพราะสามารถไปใช้ร่วมกับหมู่บ้านอื่นได้

ในอนาคตของบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 มีแนวโน้มการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคไปในทางที่ดี เนื่องจากเป็นชุมชนที่ถูกอุดหนุนด้วยกองทุนและงบประมาณภาครัฐหลากหลาย ตัวอย่างเช่น การนำเงินจากโครงการประชารัฐไปสร้างถนนคอนกรีตเลียบคลองชลประทาน และสร้างบึงน้ำมันประชารัฐ เป็นต้น

2) ด้านสิ่งแวดล้อม มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายเพียงพอ แต่การใช้ประโยชน์ ณ ปัจจุบันของชุมชนกลับเสี่ยงต่อการความไม่ยั่งยืนในระยะยาว ตัวอย่างเช่น การทำเกษตรเชิงเดี่ยวและเน้นปลูกพืชเศรษฐกิจที่อ่อนไหวกับราคาสินค้า อาจจะนำมาสู่ปัญหาดินขาดธาตุอาหาร หรือแม้กระทั่งปัญหาวัชพืชในแหล่งน้ำธรรมชาติที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมในด้านคุณภาพและความร่อยหรอเชิงปริมาณ นอกจากนี้ ประชาชนยังพบกับข้อจำกัดที่ภาครัฐสร้างขึ้นมาเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากร เช่น การห้ามทำนาปรังในบางปี การห้ามใช้อุปกรณ์ดำปลาน้ำตื้นบางประเภทในลำน้ำสวย เป็นเหตุให้เกิดการกีดกันการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของภาครัฐ

เรื่องนี้นับว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ที่ต้องหาทางทบทวนแก้ไขกันให้รอบด้านและเกิดการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน/ท้องถิ่น และภาคประชาสังคม

3) ด้านการเมือง และเศรษฐกิจ แม้จะเป็นหมู่บ้านที่แยกออกจากหมู่บ้านอื่น และเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กไม่เกิน 100 ครัวเรือน แต่ก็เป็นข้อได้เปรียบอย่างหนึ่งที่มีการดูแล/ปกครองบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 จะทำได้ทั่วถึงมากขึ้น ผนวกกับการที่ผู้นำชุมชนมีตำแหน่งในระดับตำบล โดยการเป็นกำนันตำบลเหล่าต่างคำด้วย ยิ่งทำให้การต่อรองทางการเมืองของบ้านเชียงอาดเหนือ สามารถทำได้ง่ายมากขึ้น คณะผู้บริหารบ้านเชียงอาดเหนือได้มีการจัดระบบโครงสร้างที่เข้มแข็งมากขึ้นเรื่อยๆ มีการก่อตั้งกลุ่มอาชีพและกลุ่มการเงินขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็จะเป็นผลดีต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในอนาคต

ในด้านเศรษฐกิจนั้นยังชีพด้วยการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่เมื่อระบบตลาดและทุนนิยมได้เข้ามาในชุมชน ทำให้อาชีพมีความหลากหลายมากขึ้น มีทั้งอาชีพในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม แต่สิ่งที่น่าสนใจสำคัญก็คือ อาชีพเกษตรกรรมของหมู่บ้านได้กลายเป็นเกษตรอุตสาหกรรมมากขึ้น พึ่งพิงระบบตลาดภายนอกมาก ดังนั้นแนวโน้มในอนาคต หากไม่มีการสร้างภูมิคุ้มกันส่วนนี้ให้กับชุมชน ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอาจได้รับผลกระทบเชิงลบมากขึ้น

4) ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีและวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากปัจจัยร่วมสมัย อันได้แก่ ความเป็นสมัยใหม่และโลกาภิวัตน์ ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนประเพณีไปตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร โดยเฉพาะการที่คนวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงานในชุมชนลดน้อยลง ก่อให้เกิดโครงสร้างครอบครัวแบบหัวงกลาง ทั้งยังทำให้เสี่ยงต่อการขาดผู้สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม

ภาพที่ 7 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อคือความรู้และถอดบทเรียนเพื่อการพัฒนาระหว่างคณะนักวิจัยและประชาชนบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2562

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเพื่อสำรวจศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของประชาชนบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย พบว่า

1. บริบททั่วไปทั้งในระดับชุมชนและครัวเรือน พบว่า บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง โดยมีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ได้แก่ ลำน้ำสวาย และ หนองบ่อ มีสาธารณูปโภคที่จำเป็น เช่น ไฟฟ้า ถนน แต่สำหรับน้ำประปายังขาดแหล่งน้ำดิบที่มีคุณภาพ ชุมชนยังคงมีความเป็นอยู่แบบชนบท กล่าวคือ ยังคงความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และมีโครงสร้างอาชีพส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม ด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรมนั้นได้นิยามตนเองว่าเป็น “ลาว” หรือ “คนไทยอีสานพื้นถิ่น” ศาสนาส่วนใหญ่คือศาสนาพุทธและยังคงมีประเพณีที่กระทำร่วมกันทั้งในชุมชนและกับหมู่บ้านข้างเคียง

2. บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 มีศักยภาพในการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม เช่น ทำนา (นาปีและนาปรัง) ทำไร่ (ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง) ทำสวน (ได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน แตงโม ผักสวนครัว) ปศุสัตว์ (โคและกระบือ) การทำประมงพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ที่ต้องพึ่งพิงตลาดภายนอก ส่วนอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมก็ได้แก่ การรับจ้าง การประกอบธุรกิจส่วนตัว รวมถึงการไปทำงานนอกพื้นที่ทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้บ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ยังมีศักยภาพในการสร้างกลุ่มอาชีพเสริมและกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้การช่วยเหลือด้านรายได้ให้แก่สมาชิก รวมถึงยังสร้างกลไกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากข้อตกลงร่วมของคนในชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาและความต้องการด้านการพัฒนาที่สำคัญก็คือ การซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐานให้พร้อมใช้งาน (เช่น ถนนในหมู่บ้าน) การจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำให้มีคุณภาพ โดยเฉพาะแหล่งน้ำธรรมชาติที่จะใช้ผลิตน้ำประปา การยกระดับฝีมือกลุ่มอาชีพ การช่วยเหลือด้านการตลาดและเพิ่มรายได้ รวมถึงการส่งเสริม/สนับสนุนงานบุญประเพณีเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่ม

3. จากการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อถอดบทเรียนระหว่างคณะนักวิจัยและประชาชนบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 นั้น ได้มีการค้นข้อมูลและวิเคราะห์ทิศทางของการพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อสรุปเป็นแนวทางสำหรับจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านและเสนอต่อหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ ได้แก่ (1) ส่งเสริมการให้ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพอื่นๆ ให้กับชุมชน ส่งเสริมการเพิ่มรายได้ด้วยการขยายกำลังการผลิตของกลุ่มอาชีพในชุมชน โดยอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพื่อพัฒนาความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น การตลาด การพัฒนาโดยอาศัยนโยบายของรัฐเป็นฐาน เช่น โครงการประชารัฐ, OTOP นวัตกรรม ฯลฯ ให้แก่กลุ่มต่างๆ ในชุมชน (2) การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในหมู่บ้าน และ (3) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานราชการ พัฒนารูปแบบการทำงานของชุมชนร่วมกับหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะในรูปแบบเครือข่ายสาธารณะ ที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้ง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

ข้อเสนอแนะ

1) หมู่บ้านเชียงอาดเหนือมีฐานของผู้นำและองค์การในการบริหารงานชุมชน (ได้แก่ คณะกรรมการบริหารหมู่บ้าน) ที่ดีและเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะผู้นำมีความรู้ความสามารถ ใช้ความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการในการบริหารงานร่วมกับสมาชิกในคณะกรรมการบริหารหมู่บ้านและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ อย่างไรก็ตามควรมีแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ ด้วย เพื่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในการบริหารงาน ตลอดจนความต่อเนื่องของกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

2) ควรมีการพัฒนาแนวทางการสร้างเสริมอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน เนื่องจากผลการศึกษาสະတိုນ်ให้เห็นว่า กลุ่มอาชีพและกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดจากการผลักดันและการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอกเป็นหลัก ซึ่งมักไม่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของชุมชน นอกจากนี้ยังขาดการกำกับ ดูแล และติดตาม ทำให้กลุ่มและกิจกรรมดังกล่าวขาดความต่อเนื่อง และล้มเลิกไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ที่ให้ทุนสนับสนุนประจำปี 2561 และขอขอบคุณผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าต่างคำ และตัวแทนประชาชนกลุ่มต่างๆ ในบ้านเชียงอาดเหนือ หมู่ที่ 13 ที่เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- การปกครอง, กรม กระทรวงมหาดไทย. (2561). *จำนวนประชากรแยกอายุ ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอน้ำโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย*. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2561. จาก http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php
- เกษราพร ทิราวงศ์ และ อำนวยพร ไชยยิ่ง. (2554). *การพัฒนาศักยภาพชุมชนบ้านแม่แรม ตำบลเตาปูน อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2554). *ชุมชนศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2540). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา
- สนธยา พลศรี. (2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุจินต์ สิมารักษ์ และ สุเกสสินี สุภธีระ. (2530). *การประเมินสมภาวะชนบทแบบเร่งด่วน*. ขอนแก่น: โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าต่างคำ. (2559). *ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าต่างคำ*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2561. จาก <http://laotangkham.go.th>
- อรรถศาสตร์ วิเศียรศาสตร์ และคณะ. (2556). “บริบทชุมชนหมู่บ้านโคกกลม-แสงอร่าม ตำบลกุดหมากไฟ อำเภอนองว้าวขอ จังหวัดอุดรธานี โครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ”. *วารสารเกษตรพระวรุณ* เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม 2556. 10 (2): 163-174
- Goodman, R. M., Speers, M. A., McLeroy, K., Fawcett, S., Kegler, M., Parker, E., Smith, S. R., Sterling, T. D., and Wallerstein, N. 1998. *Identifying and Defining the Dimensions of Community Capacity to Provide a Basis for Measurement*. *Health Education & Behavior*: 25 (3); 258-278.